

Леанід Галубовіч

...Ці сёння ёсць яшчэ тыя, хто піша
нятленныя творы для вечнасці?!

Недавершаная Беларусь

I.

*«Пытаешся, як вершы?
Больші дасканалыя, чым я».*
Т. Будовіч.

Калі апынаешся наводдаль ад паэзіі, то са здзіўленьнем, а бадай, і з некаторай доляй расчараваньня пачынаеш заўважаць ня толькі ўсю яе прыўкраснасьць, але і прыхаваную знутры паталогію. Нешта ёсць у ёй ад пчалінага вулею, насельнікі якога дзеляцца на матак, трутняў і рабочых, дзе ў кожнага свая саўдзельная доля і свой непапраўны вырак.

А сам мёд у пераважнасьці дастаецца чалавеку, які па смаку і паху даведваецца, дзе і на якой квецені шчыраваў той ці іншы пчаліны рой...

Аднак з якой такой прычыны ты будзеш успамінаць пра той вулей і тых пчолаў, зьлізваючы мёд, што сьцякае з вуснаў і пальцаў тваіх, а ўпадаючы ў сэрца, пульсуе разам з крывёю ў целе тваім?..

Гэтак — здалёку.

А — зблізу?

Нехта ж дасьледаваў і падзяліў нават пчолаў у вулеі на пэўныя катэгорыі...
І няўжо ж ніхто сёньня крытычна не дасьледуе нашай паэзіі?

Пытаньне адкрытае. Бо ў сучасным тэхна-камунікабельным сьвеце амаль ніхто не заікаецца пра такі чалавечы сантымент, як лірычная паэзія ды ўсе іншыя яе постмадэрновыя адгалінаваньні, авангардныя вывіхі і завіхрэньні... І ня дзіва, калі ведаеш, што сёньня нават мастацкая проза разглядаецца часцей за ўсё ў адным радзе з псеўдамастацкімі тэкстамі з пункту гледжаньня іх рыначнай канкурэнтаздольнасьці...

І ўсё ж паэзія, як род прыгожага літаратурнага пісьменства, пакуль яшчэ існуе. Ёсьць пэўныя няроўназначныя паэты і няпэўныя чытачы — іх патаемныя самотныя калегі па рамястве, ды пачынаючыя вершаскладальнікі і графаманы...

У літаратурных часопісах друкуюцца новыя паэтычныя нізкі. Выдаюцца вершаваныя зборнічкі, за свой і за чужы кошт... Таму аніж не выпадае казаць пра сьмерць паэзіі, каб спраўляць па ёй хаўтуры... Яна, аказваецца, пакуль што ня толькі патрэбная, але і жыцьцёва неабходная чалавеку. Больш за тое, ёсьць падзэрньне на яе бессьмяротнасьць...

Усё-ткі чалавек, «закансерваваны» кансерватыўнымі бытавымі і грамадска-сацыяльнымі ўзаемаадносінамі ў сучасных антыгуманых мегаполісах, змушаны ў супрацьвагу гэтаму ствараць свой унутраны сьвет, адпаведны ўласнаму вычуваньню і разуменьню. І хоць гэтка сьвет — змроены ці высьнены — не заўсёды падпадае пад жанр паэзіі, аднак жа, і не выпадае з творчага чалавечага набытку...

Як пісала Ларыса Геніюш:

Паэты — зусім не манашаскі род.

Паэты — жывыя стварэньні.

З гэтым нельга не пагадзіцца. Асабліва натыкнуўшыся на біяграфіі некаторых выбітных паэтаў. Маю на ўвазе нашых сучасьнікаў, ды хоць бы Міколу Купрэва, Анатоля Сыса ці Славаміра Адамовіча... Вядома, кожны з нас можа на свой капыл інтэрпрэтаваць іх жыцьцё і творчасць. І няважна — са знакам плюс ці мінус — але гэта ўсё ж адметная паэтычная праява нашага (а мо толькі іхняга?) часу. Бо, што б ні казалі, Паэзія патрабуе ўсяго Чалавека. Без астатку. На такую планіду здольныя толькі адзінкі. Праўда, калі даваць веры таму, што Паэта абірае Бог, то сама асоба вершатворцы як бы губляе ўсякую героіку і пакутнасьць, бо саступае месца непараўнай наканаванасьці, калі ад яго самога нічога ўжо не залежыць...

Вось як у гэтым вершы Анатоля Сыса:

Я думаў,
вершы мае відушчыя —
аж пакуль не асьлепнуў сам
ад маланкі, самім жа пушчанай,
я гарэў, як бязбожны храм,
сам сабе я ў ім здаўся богам,
адпускаў сам сабе грахі —
грызла ганак, вяла дарога зноў
на д'яблавых кругі,
ад яго я вяртаўся ў поўсьці
і калі цалаваў свой крыж,
бы люстэрка ці д'яблаў віж,
і тагды я складаў малітву,

можа, ў соты свой самасуд,
 той малітвай, нібыта брытвай,
 сашкрабаў у адчай бруд,
 і ў адчай я рэзаў вочы,
 і жахаўся крыві сваёй,
 і жагнаўся — набожна, тройчы, —
 і агідны, жывёльны лой
 з гострай брытвы маёй малітвы,
 быццам гной, патыхаў маной.
 Я пакінуў свой храм смярдзючы,
 азірнуўся на купалы,
 а сьвятыя ў маіх анучах
 неслі кроў маю на сталы,
 а я,
 голы, як здань, бяскроўны,
 у чыесці ступаў сляды,
 перад Богам жывёле роўны,
 нёс грахі свае на клады,
 і глыбела за мной сцяжына,
 і ступала ў мае сляды
 маці грэшных усіх — Жанчына —
 з поўнай чарай жывой вады.

Альбо ў М.Купрэева:

У пячоры сьветла і цёпла.
 Вольны з пячоры выхад.
 Цалуе Цыклоп мяне ў горла —
 аж не дае мне дыхаць.
 І старажытна рагоча:
 «Папаўся — паэт! — у лапы,
 Гамеравай славы хоча
 і яшчэ волі да славы!
 Герояў было нямала,
 за імі сачыў я зорка, —
 Кабзары і Купалы,
 Мандэльштамы і Лоркі.
 Але ты хто, Мікола?
 Чаго ты? Адкуль ты?
 Якое трасцы, з якое долі
 шукаў у мяне пакутаў?
 І — на дошцы па моры!
 Ах вы, новыя адысеі,
 сядзелі б сабе ў канторах,
 паціху паўнелі б, лыселі.
 Дзе меч? Дзе згубіў сваю дзіду?
 Што мне твае санеты!
 Якую Ітаку-радзіму
 зьмяніў на пячору гэту?»
 Выпхнуў на волю. Круча
 над старажытным морам.
 Ляцяць адысеі па хвалях грымучых
 і паэты ў вышынях зорных.
 Цыклоп камянямі крутымі

заваліў уваход у пячору:
«Не пушчу! Тыя былі сьвятымі,
яны — маё вечнае гора».
Да мяне ён схіліўся нізка,
на ўсход павярнуў за плечы:
«Там, на лугах альпійскіх,
шукай і пасі мне авечак».

Ці, скажам, як у С.Адамовіча «Да пытаньня пра тое, як пішуць вершы»:

Фатэль. Раскоша адзіноты.
Любімай кнігі пераплёт
цябе прагненьнем да работы
пратне зьнянацку навывлёт.
Ты аркуш чысты асьцярожна
перад сабою пакладзеш,
адчуўшы, як душа трывожна
пайшла пісаць свой белы верш.
Імпэту хопіць на хвіліну,
а потым зноў фатэль. Адзін
ты будзеш корчыцца ад сьпліну
і клясьці хуткі лёт гадзін.
Ды, наталіўшы смагу кавай,
засьнеш апоўначы, дальбог,
прызнаньнем трызьячы і славай,
згарнуўшы коўдру каля ног.

Нават у Алеся Разанава, які зьбольшага падпадае пад манаскі вобраз вершатворцы, можна знайсці «юны прыкід» да ўласнага паэтычнага маніфесту:

...Магчыма справядлівы меркаваньні:
і тэму ўзьняць,
і рух адлюстраваць...
Ды кожны раз тваё выратаваньне
і клопат твой — як пішацца, пісаць.
У двух часах
з сумненьнем і надзеяй,
у двух часах спыняюся, бягу...
Але заўжды
па-новаму ня ўмею,
а па-старому ўмею —
не магу.
Што застаецца нам ад летуценняў,
што самі пакідаем мы ў жыцьці?
Адно сказаць —
прыйшлі б у час здзясьненні,
а іншае —
самім да іх прыйсьці.
Самаахвярны клопат бласлаўлены.
Ня згіне сьвет з адмецінай душы...
Ёсьць рацыя сказаць:
жыві натхнёна
і паўтарыць:
як пішацца — пішы».

Аднак трэба ж такому здарыцца, што менавіта цяпер большасць з тых, каго я ўважаю за Паэтаў, якраз і закінулі сваю паэтычную справу. Мажліва, часова яны як бы адстараніліся ад паэзіі ці то сама Паэзія на нейкі тэрмін адстаранілася ад іх.

А. Сыса адолела гарэлка, М. Купрэва — проза, А. Разанава — філасофія, С. Адамовіч — публічнасць... Г. Дубянецкая ад самага свайго паэтычнага пачатку ўпарта не выдае сябе гэтаму сьвету, Ул. Някляеў пачаў хавацца ад яго толькі цяпер, а Л. Дранько-Майсюк — наадварот, змоладу ў той сьвет выйшаўшы, так да сённяшняй пары адтуль і не вярнуўся... Мудра маўчыць А. Вярцінскі, прыціх у Гародні Ю. Пацюпа, стамілася даводзіць нам сваю чалавечую біялогію Г. Булька... Можна сьмела сказаць, што на сённяшні час класічная ніша сучаснай нацыянальнай паэзіі пустуе нікім не занятаю... (А вялікі магістр айчынай паэзіі Рыгор Барадулін — на жаль ці на шчасьце? — цяпер ужо ня ў стане адрабіць адзін за ўсіх!) Добра пра падобную сітуацыю яшчэ за савецкім часам напісаў расійскі паэт Давід Самойлаў:

Вот и все. Смежили очи гении,
И когда померкли небеса,
Словно в опустевшем помещении
Стали слышны наши голоса.
Тянем, тянем слово залежалое,
Говорим и вяло и темно.
Как нас чествуют и как нас жалуют!
Нету их. И все разрешено.

Калі надаць жывой вобразнасці «смежившим очи гениям», то насамрэч колішняя расійская сітуацыя ў паэзіі будзе нагадваць нашу сённяшнюю...

Паменела паэзіі, як у нашым грамадскім, так і ў прыватным жыцці ўвогуле. Рацыяналізм і канструктыўнізм дарэшты вынішчылі летуценную мройліваць з постсавецкага чалавека. Адчувальна згалеў ня толькі яго матэрыяльна-побытавы свет, але і духоўны. Паэзію сталі выкарыстоўваць і ў чыста матэрыяльным плане, пераводзячы яе нават у палітычную «сферу», прафануючы ў рэкламных мэтах і агітацыйных «слоганах», як тое здарылася, да прыкладу, у перадвыбарчай прэзідэнцкай кампаніі Ул. Ганчарыка, штабу якога С. Законьнікаў і Ул. Някляеў прапаноўвалі выкарыстоўваць рыфмаваныя двухрадковыя тыпу:

Дзядзькі і цёткі,
прагаласуем за Ганчарыка ўсё-ткі!...

Аднак жа тым самым ні дзядзькоў нашых, ні цёткаў так і не схілілі ні да Ул. Ганчарыка, ні да паэзіі.

Кажу тут найперш пра ўсё беларускае грамадства цалкам, а не канкрэтызую і не характарызую яго каставыя ці дробна-элітныя адгалінаваньні. Ды і сама паэзія, як класічны род літаратуры — самыя яе каноны — пачала размывацца і губляць спрадвечныя «этнаграфічныя» межы. (Па тыпу Еўрасаюза альбо па ўсё больш прыкметных касмапалітычных праявах — гэтка КАСМАПАЭЗІЯ альбо, калі падрэдагаваць гэты тэрмін яшчэ глабальней, — КОСМАПАЭЗІЯ. Дазволю сабе з вашай ласкі і такую павятова-басяцкую іронію адносна нашай «пекнай» тэматыкі...)

Мяркую, бальшыня з вас пагодзіцца з тым, што «благообразные» тамы Дантэ, Шэкспіра, Пушкіна і Купалы стаяць на паліцах многіх хатніх бібліятэк, не раўнуючы як іконы на покуці ў «праваслаўных атэістаў»...

Адным словам, паступова ад паэзіі засталася толькі яе апранаха — захавалася прывостойная зьнешняя форма пры поўным унутраным рэзруху і сардэчнай арытміі...

А калі казаць зусім шчыра — засталіся вершы. Але паэзія пішацца ня вершамі, а ўласным унутраным духам чалавека, які складаецца з боскага таленту, мастацкага досведу і жыццёвага вопыту... Ці дастаткова духоўнасьці ў акаляючай нас прасторы жыцця, каб ня толькі не задыхнуцца ў ёй, але й назапасіць моцы дзеля палёту душы?! І ці здольныя мы — у адваротным выпадку — на аўтаномную, акумулятыўную выпрацоўку духоўнай энергіі з патаемных рэсурсаў уласнага, да канца яшчэ так і нявызнанага, чалавечага арганізму?..

Пытаньне пакуль ня мае адказу.

У сёньняшніх вершаваных публікацыях і асобных выданьнях пераважае неўсьвядомлены пэсімізм у адносінах да свае будучыні і будучыні сваёй Айчыны, напускная самота ў поглядах на сучаснае жыццё ўвогуле, павярхоўная праблематыка сьмерці (іранічнае, завуаліраванае стаўленьне да свайго лёсу)...

Але да гэтай пары ніхто так і не «адважыўся» ў дзяржаўных газетах і часопісах адрээнзаваць зборнік паэзіі С.Адамовіча «Плавільшчыкі расы» альбо нявыдадзеную рукапісную кніжку А.Сыса, што разыйшлася на кампутарных дыскетах, але чамусьці так і не трапіла хоць бы на бачыны «беларускай палічкі» ў Інтэрнеце, дзе ёсьць І.Шамякін, В.Хомчанка, А.Змагар, М.Кавыль і нават невядомы Ус. Нястайка... (Пакуль рукапіс артыкула мыліўся ў розных выданьнях, Сыс выдаў-такі сваю кніжку. Праўда, *новага Сыса* яна выявіла, хоць і ранейшага не састарыла...)

Так сёньня хочацца некаму выпрастаць (а мо спрасьціць?) рэчышча сучаснага беларускага літаратурнага працэсу і адкрыць шлюзы для яго плыні ў кімсьці ўжо абраным накірунку. Аднак жа, вось, — не! Паэзія — не «мерседэс», ёю не паруюеш... Хоць, здавалася б, захаваўся такі неацэнны бюракратычны вопыт папярэднікаў, ды, відаць, як пісаў Б. Пастэрнак, ня тое ўжо «тысячелетзь на дворе»...

І ўсё ж дастаткова і аптымізму ў дачыненні да цяперашняга стану нашага краснага пісьменства. Шмат і вельмі шмат, як старых, так і маладых, людзей яшчэ ўсё пішучь сваё беларускае жыццё і бытаваньне вершамі, і гэта не зважаючы на моўныя рэфэрэндумы і цензурна-зарэжымлены час... Цяжка даўмецца, пра што гэты неаспрэчны факт гаворыць: ці то пра несмяротнасьць чалавечай душы, а значыць, і самой паэзіі, ці то пра неўміручасць самой беларускай нацыі... А калі — пра першае і другое разам? Неблагія маглі б бачыцца перспектывы!

II.

*Няўжо ж і мы, ня вартыя пазноця
Шэкспірава, патрапім-такі ў класікі?
Няўжо ж абагаўляцьмуць нас? Авохці
нам тады ўсім, прыхільнікам схаластыкі
ў навуцы паэтычнай, малаверным,
ня здатным да штрафы нетрывіяльнае...
Ды ў некаторых з нас ужо цяпер нам
прымройваецца штосьці геніяльнае.*
М. Шчур.

А цяпер давайце няспешна перагорнем старонкі некаторых вершаваных зборнікаў, што пабачылі свет у трэцім тысячагоддзі нашай (паэтычнай?) эры...

Ёсьць сярод іх і тыя, што заслугоўваюць шырокага розгаласу ці хоць бы ціхай і сур'ёзнай крытычнай размовы. Аднак жа найчасьцей у нас вядуцца гутаркі пра

шараговае і невыразнае. Адгарніце які заўгодна нумар дзяржаўнага літаратурнага выдання і вас пачнуць пераконваць, што ўсё правільна зарыфмаванае — гэта наша кроўнае, а таму — роўна любімае і аднолькава каштоўнае.... Таму прыпынімся на «неабгавораных» у дзяржаўных СМІ, выбітных і вартых чытацкай увагі вершаваных кніжках.

Свой трэці паэтычны зборнік «Нашэсце Поўні» Міхась Скобла анік ня мог выдаць у выдавецтве Г. Марчука «Мастацкая літаратура», хоць бы з палітычных і цэнзурных прычынаў. Таму слынны наш мецэнат В. Дубатоўка адсыпаў трохі ўласных грошай выдавецтву «Беларускі кнігазбор» на гэтае з усіх бакоў «гжэчнае» паэтычнае выданьне. Адчуваецца, што чалавек ён у паэзіі не старонні: на пустое грошай ня выкіне. (А чакаюць жа свайго мецэната, спадар Валянцін, і рукапісы яшчэ бяднейшых, гаротнейшых і ўбогіх творцаў, такіх як М.Купрэеў. Калі ёсьць магчымасьць — дапамажыце. І, паверце, нашчадкі адзячаць вам добрай памяцьцю.)

Бо яшчэ сёння ў нас, як піша ў адным сваім вершы М.Скобла пра загубленую сучаснай «палітычнай інквізіцыяй» кнігу свайго сябра Э.Акуліна «Радно» (выд-ва «Палібіг», 2000 г.), якую «кінулі на гільяціну// пад сьляпяныя вострыя нажы»:

Не запоўз у сэрца здрады смоўж — пад нож.
Не зьвініць у кайстры юдаў грош — пад нож.
Служыш Беларусі? Анягож! Пад нож!

Зачароўвае сваёй мяккай дзявоцкай мілагучнасьцю і мацярынскай помнасьцю найперш сама мова М.Скоблы. І — вобразна адлюстраванья ім рэаліі сучаснага беларускага быцьця. Настолькі вывераныя і дакладныя, што часам жахаешся сваёй цёмнасьці і няведаньня, а мо проста забыўлівасьці і абьякавасьці, як да свайго ўласнага, так і да айчыннага... Бо хіба мажліва аспрэчыць, пабыўшы ў гасьцях у якой беларускай хаце альбо кватэры, да прыкладу, вось гэтыя, хоць і абразьлівыя пры першым прачытаньні, але, на вялікі жаль, вельмі трапныя радкі:

Бяруся я за тры хвіліны,
на двух глынуўшы піва збан,
дакладна вызначыць, васпан,
адкуль, з якое вы краіны.
Вы Польшчу хваліце? Палякам
вы будзеце, пакуль жывы.
Вы звыклі ляяцца са смакам
«по матушке»?
Дык рускі вы
.....
Каб толькі не маўчалі госьці,
і ты, чытач, матай на вус:
як Беларусь з іх збэсыць хтосьці —
няйначай, гэта беларус.

І ўсё ж, мне падаецца, як для зборніка паэзіі, то ў ім яўны перабор грамадска-палітычнай тэматыкі. Няхай сабе яна па сёньняшнім часе і апраўданая. Аднак ня трэба забываць, што ў літаратуры выжывае не часовае, а жыцьцесьцьвярджальнае і векавечнае. І ці ж не прабліскі таго вось у гэтых, вартых мілаты нашага сэрца, радках паэта:

Цягнік і той, гумуючы з аглядкай,
кіўнецца ўбок няўкладнай галавой —

туды, дзе ў хатцы, нібы уніятка,
ты сьпіш паміж касьцёлам і царквой.

Да каго зьвернутая метафорыка гэтых прыўкрасных радкоў — да маці, да каханай, да Айчыны ці да ўсіх разам, што і складае жыцьцё беларускага чалавека?..

І нават калі на завяршэньне зборніка паэт спрабуе ў сваёй нацыянальнай распачы напісаць «Восем радкоў шавінізму», гэтак і назваўшы верш, у яго ўсё адно, як у сапраўднага беларуса, атрымліваецца нешта зусім іншае, не сказаць, каб супрацьлеглае, але ўсё ж — *богаўгоднае*:

Расеяц, паляк, летувіс,
як кажуць, насъпела пытаньне —
на вас мы глядзім зверху ўніз,
абрыдла братаньне-брытаньне.
Я мушу прамовіць услых,
абрыдла трываць безгалоса:
— Вышэй беларусы за ўсіх!

На віленскіх могілках Роса.

Нельга пакінуць па-за ўвагай і зборнік вядомага гарадзенскага паэта Юркі Голуба, пра якога яшчэ ў пару яго маладосьці Ларыса Геніюш пісала гэтак: «Вітаю і бласлаўляю на магутную сілу Ваш першы, вялікі голас зубрыны! Жадаю Вам патрасаць ім пушчы і сэрцы і пяць Беларусі па нас, па праву неадродных сыноў Зямлі гэтай! Жадаю Вам шляхоў лягчэйшых і ясьнейшых і сілаў, якія перамагаюць зло!»

Сьмела можна сьцьвярджаць, што Ю. Голуб і па сёньня ня здрадзіў заповітам сваёй вядомай зямлячкі, паэткі і патрыёткі. Зборнік яго «Поруч з дажджом» таксама пабачыў сьвет у выдавецтве «Беларускі кнігазбор» пры падтрымцы ўсё таго ж В. Дубатоўкі і М. Камарца. У запэўным вершы «Зямля» паэт піша:

Мусіць, і нас ня будзе.
Над голасам стане груд.
Хаця мы расьлі пры брудзе,
Нас не спаганіў бруд.
Поле. І ў полі зроку
Скібамі час залёг.
Далей не ступлю і кроку —
Тут супыніўся Бог.

Ю. Голуб — адзін з тых беларускіх паэтаў, якому ні за саветамі, ні апасья не перапала хвалы і славы, як іншым прыўладным улюбёнкам. Ён з тых — не крыклівых, а вечна захмеленых паэтычным настоем, хто кіраваўся ў літаратуру не традыцыйным вытаптаным гасьцінцам, а праставаў нацянькі, наводдаль сходжанага шматлікімі гусьлярамі шляху... Было ўсякае. І ўдачы і пралікі. І — «Гром на зялёнае гольле», і — «Векапомнае поле»...

Без рызыкi жывеш,
Як грыфель у пенале.
Не напаўняюць верш
Ні жарсьць і ні піўная
.....

Нябёсаў плешча сьцяг,
 І верш засьмяг у роце.
 А ты яго працяг
 Чытай на адвароце.

Апроч таго, што Ю.Голуб адмысловы версіфікатар (віртуозны рыфмач і метафарычны рукадзельнік), ён яшчэ — формашукальнік і форматворца, што адэптамі нацыянальнай традыцыйнай паэзіі заўжды пазначалася грэшным кляймою своеасаблівага літаратурнага апартунізму. Аднак за версіфікатарствам паэта ніколі не адчувалася наўмыснага штукарства, як тое здараецца падчас з нашымі сучаснымі салаўінымі класікамі, а выяўлялася жывая натруджаная натура творцы і чалавека. Бо нездарма ж пішуцца такія вершы, як «Запавет дыму»:

Дымам сталі засьнежаныя
 гаі, пакручастая трава
 ў рыштоку, рукапісы,
 абмытыя расою сьлёз.
 А цяпер увачавідкі
 гараць у каміне
 яе лісты.
 Ды няпраўда, што дым
 зусім растае:
 вунь яго запавет —
 папялішча.

Але, дзякаваць Богу, як толькі адныя дзьверы за намі зачыняюцца, другія — адчыняюцца... І хоць нішто ня вечнае пад небам, ды ўсё — існае... Вось як у гэтым трыялеце паэта Ю. Голуба:

Адкінута клямка душы,
 Наноў адамкнуліся дзьверы.
 Адлеглі хвіліны зьняверу —
 Адкінута клямка душы.
 Прыязна і птушцы і зьверу,
 Адкрыцца для шчасьця сьпяшы.
 Адкінута клямка душы,
 Наноў адамкнуліся дзьверы.

Хацелася б пажадаць яму хіба што жывейшай унутранай энергетыкі ды, адкінуўшы з душы адчувальнае збоку зьнявераньне ў сваіх творчых сілах, больш дзёрзка і рашуча праектаваць уласную быццёвую прастору на агульначалавечай прастрані жыцця...

Яшчэ адзін наш адметны і сталы паэт, які не патрабуе падрабязнага прадстаўленьня — Віктар Шніп. Прыхаваўшы белую зайздрасць, скажу, што пашчасьціла яму наткнуцца на сваю «залатую жылу» ня ў нашым сталічным вавілоне, а ў правінцыйным беларускім Маладэчне. Ужо колькі кніжачак запар яму пашэнціла выдаць менавіта там, пад крылом рэгіянальнага часопісу «КУФЭРАК Віленшчыны», хоць, як пазначана ў самой кніжцы, яе «выданню паспрыялі Валянцін Герновіч, Міхась Казлоўскі і Цэнтр «Супольнасьць»... Але ці так ужо важна, якім чынам пабачыла сьвет тая альбо іншая кніжка? Найважней ведаць, якой яна для чытача *выдалася*. Многае падасца, на мой погляд, зразумелым, калі працытаваць колькі радкоў ад самага пачатку гэтага, даволі страшнага па сваім назове, зборніка В.Шніпа «Інквізіцыя»:

Я грэшны, як вада, дзе сьпіць атрута,
 І мне сьвятым ніколі ўжо ня стаць,
 Ды я хачу таксама быць пачутым
 Людзьмі і Богам, што на сьвет глядзяць...

Які класічны, без малога купалаўскі, зачын! Памятаеце:

Славу паэтаў разносяць па сьвеце,
 Вянкі ўскладаюць і звоняць пахвалай,
 Я ж ціха йграю, хто ж ціхіх прыкмеце?
 Ат! Ведама, з вёскі — Янка Купала!

Каб жа. Аказваецца, гэтая беларуская рахманасць нашага паэта прыхаваная да пары да часу («у ціхім балоце чэрці водзяцца»). Увогуле В. Шніп нечым падобны да хамелеона. Гэткі дабрадушны, дабрадзейны і данельга памяркоўны чалавек ад беларускай літаратуры, які ў сваёй творчасьці, раптам, рэзка зьмяняе сваю жыцьцёвую характэрную «афарбоўку»:

Вар'яцкія вершы паэта-вар'ята,
 Нібыта каханьне вядзьмаркі і ката,
 Чытаю і плачу і сам вар'яцею,
 Што так па-вар'яцку пісаць я ці ўмею
 Пра наша жыцьцё, што нявечна, як сон,
 Як гэтая ноч, што стаіць ля вакон
 Кватэры маёй, маёй сьветлай турмы,
 Дзе можна схавацца ад шэрай зімы
 І, вершы чытаючы, мроіць пра лета,
 Што дыхае ў рыфмах вар'ята-паэта...

Цямніць Віктар Анатольевіч, ой цямніць! Бо хіба не чыталі мы яго ўласных «вар'яцкіх» вершаў (і ў дзяржаўным друку, і ў самапальным) ці тых жа нашаніўскіх «сабачых гісторыяў»?! Ну, ды вось хоць бы гэтыя «не ягонныя» радкі з фрывольна-іранічнага (а для многіх — вульгарна-цынічнага, «а-ля Іван Баркоў») зборніка «Чырвоны ліхтар»:

Сумная, нібыта грэх, паненка,
 Быццам бы туман, на ёй сукенка.
 Ты за ёй ідзеш, нібы сабака,
 Прад табой, як рай, паненкі срака.

Думаеш сабачьмі мазгамі:
 Заваліць паненку б пад кустамі.
 А яна ідзе, нібы сьмяецца,
 Нібы ў келіх ром кубінскі льецца.

Безумоўна, кожны паэт вольны ствараць свой паэтычны імідж. У нас з гэтым якраз вялікія праблемы, што ў прызнаных класікаў, што ў маладых... Але ня трэба перабіраць меру. Трэба, каб твой вобраз супадаў з тваім зямным жыцьцём і хоць збольшага адпавядаў твайму лёсавызначэньню. Іначай усе твае празмерныя патугі ў гэтым накірунку могуць ператварыцца ў непрыстойны кулуарны анекдот. Ну, насамрэч, як я магу ўспрымаць «п'яныя строфы» цьвярозага(?) паэта?! Як мне пераносіць яго цыгарэтны дым, ведаючы, што ў вершах ён «паліць» наўмысна?! Як адносіцца да яго бадзяжніцтва пры добраўпарадкаванасьці

ягонага жыцця?! І нарэшце — якім чынам ставіцца чытачу да яго намераў зраўняцца «лаўрамі» з шырокавядомым гістарычным секс-сімвалам Казановам, ведаючы нашага паэта як узорнага сем'яніна, любячага бацьку дваіх дзяцей, данельга вернага жонцы мужа і ўвогуле публічна цнатлівага мужчыну?! Мяркую, што і паспаліты чытач з ліку шчырых вернікаў, можа небеспадстаўна абурыцца тым, што Храмы ў яго вершах (заўжды між іншым з вялікай літары) суседнічаюць з ваяўнічымі атэістычнымі вобразамі: бандзюгамі, пісталетамі, віном і прастытуткамі... Ніхто, вядома, не збіраецца адгароджваць паэзію, як нейкі цнатлівы запаведнік чалавечых пачуццяў альбо заносіць яе спрадвечныя сімвалічныя рэлікты ў своеасабліваю «Чырвоную кнігу», бо нават прыводзячы ў сваё апраўданьне класічна-ахматаўскае: «когда б вы знали, из какого сора растут стихи, не ведая стыда...», у рэшце рэшт, кожны паэт мае спадзеў, што ягоныя вершы ўсё-ткі ж нехта недзе чытае і, мажліва, будзе чытаць ажно апасья ягонай сьмерці... Нашчадкі, а значыць, уласныя ды чужыя дзеці?.. Пытаньне толькі ў гэтым. Бо ў той жа самай Ахматавай знайдзіце вы мне хоць колькі брутальных альбо проста вульгарных паэтычных радкоў...

А то, крыў Божа, атрымаецца, як у расійскага благাপомнага вершапісца Івана Баркова, чатыры адметныя штрафы пра якога, напісаныя дваццаць гадоў таму Алегам Чухонцавым, не забыліся мной і па сёньня:

Храпел мясник среди пуховых облаков.
Летел ямщик на вороных по звездной шири.
А что же ты, иль оплошал, Иван Барков?
Опять посуду бил и горло драл в трактире.
А утром бил уже в Зарядье барабан.
Уже в рядах кричали лавочники с ражем.
А что же ты, иль не очухался, Иван?
Опять строчил срамные вирши под куражем.
Не тяжело пьянство, да похмелье тяжело:
набрешут досыту, а свалят на Баркова.
Такое семя крохоборское пошло,
что за пятак себя же выпороть готово...
.....
Но вздор накатит — и разденется душа,
и выйдет голая — берите на забаву.
Ах, Муза, Муза, — до чего же хороша! —
идет, бесстыжая, рукой прикрыв жураву.

А зрэшты, навошта так далёка хадзіць за прыкладамі, калі перад вачыма творчасць айчынных сучасных паэтаў М. Купрэва і А. Сыса, якую мы пазнаём ня толькі па стылі іх пісьма, але і па адпаведным таму пісьму стылю іх жыцця... У параўнаньні з В.Шніпам тут усё якраз наадварот: аўтарскае жыццё ў абодвух — данельга паскуднае, і падчас нават цынічнае, а паэзія — вось жа загадка! — наскрозь чалавечная і гуманная... Адным словам, каб быць цікавым паэтам, апроч таленту, трэба мець яшчэ і цікавую біяграфію альбо, як у нашым выпадку з В.Шніпам, паспрабаваць стварыць яе...

Пэўна, што з цягам часу чытач звыкнецца і з такім вось квазі-вобразам Шніпа-грамадзяніна і Шніпа-паэта. І ўсё ж сумняваюся, што гэта будзе чарговы хрэстаматыйны варыянт аднаго з класічных вобразаў беларускага паэта, паколькі падобны «варыянт» ужо ў самім «зародку» будзе не спараджаць, а менавіта разбураць прынятую да гэтай пары класічную форму захаваньня асобы ў гістарычным часе сваёй нацыі...

Ёсьць у гэтым свае мінусы і плюсы. Мінус у тым, што спрадвечна складзе-

ную норму і ўпарадкаваную гармонію нельга парушаць, бо гэта можа прывесці да непараўнай страты агульнай класіфікацыі духоўных каштоўнасцяў... Плюс жа ў тым, што пры спрыяльным зьбегу абставінаў можна стварыць новы, не наўпроставы і не лінейны падыход да той самай і ў той жа час новай («інтэгральнай») класіфікацыі ўласна змадуляванага чалавечага жыцця і творчасці...

Нездарма ж паэт піша такое:

Нібы на кол асінавы, і ты
 Нарэшце ўсё ж пасаджаны на страх.
 Сум незямны ў тваіх крычыць вачах,
 Нібы пажар з халоднай цемнаты
 Ірвецца ў выш і асьвятляе выш,
 Куды даўно ты болей не глядзіш.
 І гэта ноч, нібы сусвету дно,
 З якога анікому не відно
 Цябе, што хоць яшчэ пакуль жывы,
 Ды не жывей на вуліцы травы,
 Што стопчацца, разветрыцца, як тло,
 Нібы травы зусім і не было.
 А ты жывеш і думаеш пра страх
 І страх пажарам на сямі вятрах
 Расьце і ў ім ужо згараеш ты
 Сабой не спапяліўшы цемнаты
 І толькі сум твой незямны крычыць
 Аб тым, што нельга болей гэтак жыць...

Як паэт, В.Шніп высокапрафесійны версіфікатар, які дасьць фору ўжо тут упомненым М. Скоблун і Ю. Голубу. Адчуваньне чужых галасоў, матываў, сюжэтаў і надзённых актуальных тэмаў, якія паэт змоладу беспардонна эксплуатаваў у сваіх тэкстах, з цягам часу ён змог умела і па-майстэрску зьмікшыраваць і зьвесці на нішто. На сёньняшні дзень «акустыка» яго асабістай творчай прасторы настолькі чуйная, што без страты для сябе паглынае ўсе «чужыя пабочныя зьявы». Уласны ж літаратурны і паэтычны талент В. Шніпа, як гэта ні дзіўна, яшчэ ў самым росквіце, не зважаючы на зямны ўзрост самога паэта. І гэты талент заўважны, моцны і творча апраўданы ня толькі ў сваіх лакальных праявах (радках, строфах, асобных вершах і некаторых цыклах), але і ў канкрэтных цэласных літаратурных праектах. Зрэшты, як вось і ў гэтай намі абгаворанай сама-«Інквізіцыі»:

Гартаю пажаўцелыя выданьні,
 Самотныя, як вершы аб каханьні,
 Якое адышло, як дзень вясновы...

Чытаю вершы, як цалую словы,
 Каб словы ажылі і ў сьвет ляцелі...

Гартаю дні, якія адшумелі,
 Як восеньская мёртвая лістота,
 Якой і мёртвай шчэ пажыць ахвота.

Як выдатна й прыгожа напісана, нібыта пра сваё... Ці сёньня ёсьць яшчэ тыя, хто піша нятленныя творы для вечнасьці?! Пакажыце мне хоць аднаго такога геніяльнага вар'ята!

III.

«Ну і што ты ўва мне знайшоў,
Акрамя неблагой паэткі?»
Н.Салодкая.

Тым часам, як ні дзіўна, найчасьцей выдаваліся маладыя і маладзейшыя. І неабавязкова ў Менску.

Пачну, бадай, з самага неўразумелага нашага *пііта* Зьміцера Вішнёва. Ён выдаў свой прыгожы фотатэкставы альбом ажно ў Санкт-Пецярбурзе. Вельмі экстравагантны і энергічны чалавек. Шмат чаго ўжо пасьпеў напісаць, многа дзе выступіць, нямала чым здзівіць асобных і асабліва ўражлівых людзей. Сапраўднага ж літаратурнага плёну, які будзе залічаны яму ў творчы набытак, пакуль обмаль. Калі агулам і коратка выказаць сваё стаўленьне да прачытанай і прагледжанай *кніжыцы*, то лепш за самога З. Вішнёва наўрад ці скажаш:

Запісаць сваю думку — тое самае, што забіць
мураша. Мурын коціць шар. Гучыць беларускі
марш. У кампутары суцэльны кірмаш. З вуха
выязджае машына. Галава — гумовая шына.

Ды нават сам «бацька бумбалізму» Валянцін Акудовіч сваё пасьяслоўе ў згаданым выданні пачынае без асаблівай любові да «хрэсьніка»: «Зьміцер Вішнёў бачыць вушамі, а вачыма чуе. Я ня ведаю, як гэткае магчыма, але калі такі чалавек крэмзае вершы, то найлепей іх разумеюць кажаны, лакатары і глуханямья. (Дзеля апошніх паэт дадатна бразгаў у бляшаны тазік, пакуль не ўсьвядоміў, што грукату ў ягоных вершах і без таго даволі)».

Ну, падалося напершапачатку: *здае* «бацька сына»... Няўжо ж, мігнулася ў галаве, паўторыцца гогалеўскі сюжэт з «Тараса Бульбы»? Э-э-э, ня тут то было. І ня быў бы то В. Акудовіч бацькам, каб за «панюх табакі» здаваць самім жа выпешчанае «дзіцё эўрапейскага кшталту». Што б тады людзі пра самога падумалі?! Які ж то бацька і навошта ён спараджаў на сьвет такое няўцямнае стварэньне?! Таму, скруціўшыся, як вуж на санцапёку, і прымружыўшы ад ніякаватасьці вочы, ён папраўляецца і спрабуе патлумачыць невытлумачальнае амаль «сынавай» метафарычнай квяцістасьцю: «Гэта адмысловая канферэнцыя гукаў, арганізаваная ў агульнае цэлае праз разнастайныя асацыятыўныя механізмы, але не семантычнага, а фанетычнага мысленьня. /.../ ...толькі цяпер, рыхтуючы да друку кнігу «Тамбурны маскіт», я канчаткова зразумеў, што Зьміцер Вішнёў стылёва цэласны і арганічны як іманентнаму сюжэту ўласнага бытаваньня, так і трансэндэнтнай фэбуле таямнічага кону. Гэты факт экзистэнцыйнай арганічнасьці паэтыкі Зьміцера Вішнёва, якой цэласна захоплены ўвесь ягоны творчы дыкурс (акрамя вершаў — проза, драматычныя практыкаваньні, перформансы, жывапіс), ня ёсьць сам з сябе «знакам якасьці», але якраз згаданы вышэй момант «натуральнасьці» дае падставы меркаваць, што праз яго паэзію ў нашай літаратуры натуральна адбыўся яшчэ адзін рух у бок яе зьбліжанасьці з сучасным дыкурсам еўрапейскай вербальнасьці».

А то!..

Калі ж вызначыцца зусім сур'ёзна адносна таго, што дзейсьніц і творыць З.Вішнёў, то я пакуль толькі падзівіўся б таму дзейству ды «ўзяў бы тайм-аўт»... Ня дзеля таго, каб уласна самому перавесці дых, а каб яго «перавёў» мой сёньняшні «апанент». Бо, не зважаючы на ўсё маё папярэдняе ёрнічаньне, з адне-

куль з'явілася ўва мне пратэстнае прадчуваньне, што з яек, адкладзеных у пазашчылінах тэкстаў гэтага гідкага «тамбурнага маскіта», неўзабаве можа вылупіцца даволі фотагенічны і пазнавальны твар адметнага творцы...

Тым больш, прыпомнілася мне, што яшчэ да карэктуры гэтай кніжкі я «змушаны» быў выдрукаваць у часопісе «Крыніца» і вось такую «перспектыву» паэта З. Вішнёва, якая заслугоўвае крытычнай увагі пачынаючы ад самога загаловка — «Запазыкі пераменных напрамкаў»:

Вочы галоўны стрыжань маёй паэзіі
ляжаць яны як лом-медзь
вакол металічная сетка
Сетка ілюзорыцца салодкімі сотамі
Краны выцягваюць метровыя муштукі
як балюча Як Балюча Як
я здаю штодня свой метал на пераплаўку
у доменнай печы пунсовыя языкі
вылізваюць чыста
вылузваюцца лісты
выпузваюцца пасля
пляжнай хімчысткі
нейкія павукі
нейкія вужакі
нейкія жакі
на кій нашпіленыя мухі
вуха крычыць страшна
там з прычыны захопу транспарта
згубілася партыя шклянак з мятлушкамі
разлічваюся вачыма
раскідваю запазыкі

Ёсць свая адметнасць, «лица необщее выраженье», і ў маладзенькай гожаі паэтка Тацяны Будовіч. (У адрозьненне ад ужо вядомай ЛЮДКІ Сільновай, васьмі каму пасаваў псеўданім — ТАНЬКА. Прашу прабачэння за пранікнёнае ў «некрытычныя сферы».)

У меру іранічная і неадназначная з мастацкага боку гледжаньня вершатворка, у якой ёсць пэўныя знаходкі, як у стылістыцы, так і ў форме. На жаль, сам змест найчасцей застаецца традыцыйна пазнавальным. Але здараюцца і чароўныя ненавязьлівыя лірычныя адкрыцці:

Адно толькі я хачу —
патанчыць з табой.
Вальс, блюз, дыска —
што заўгодна, на твой выбар.
На паркеце паміж люстэрак пакінуць
мною створаны ідэал, —
хай шукае сабе дасканаласьць...

Кніжку («Дуэль паглядаў», назоў, як на маё меркаваньне, абсалютна прымітыўны, неадпаведны, а ў нечым нават парадыйны адносна выдрукаванага) рэдагаваў на заказ выдавецтва не «Мастацкая літаратура», а «Беларускі кнігазбор» Л. Дранько-Майсюк, таму гэтая вытанчанасьць сталася яе адметным кляйном. Паэтка варта літаратурнай увагі. Пасьля прачытаньня гэтай яе першай кніжачкі спадае душэўнае, глыбока ўрослае ў тваё нацыянальнае нутро, расчараваньне ў часе і ў сучасьніках. Бо, як піша ў адным сваім кароткім вершы

Т.Будовіч: «тут новая трава ізноў// пад новым покрывам сьнягоў// сьплятае ніці каранёў»...

І ўвогуле, калі пранікаешся сённяшнімі настроямі нашай моладзі, то ня можаш не паўтарыць усьлед за паэткай:

Высока ў небе
Змагаецца з ветрам птушка.
Не шкада і паловы жыцця
За гэтка крылы.

«Я — рэха Слова, крык дрыготкай песьні» — напісаў у сваім зборніку «Цені верасоў» студэнт-біёлаг Алесь Сьпіцын, і тым самым як бы паспрабаваў выявіць сваю самасьць у вершаванай творчасці. Аднак пакуль што ў яго паэтычных тэкстах яшчэ шмат відочнай недасканаласці, як у мове, так і ў стылістыцы. Хоць зрэдку і праразаюцца даволі істотныя, хоць і не зусім новыя, адкрыцці, як вось у гэтых радках:

Я вокам абшар і нябёсы абмераю
І зорысты пыл сьнягоў, —
Бог даў беларусам больш, чым імперыю,
Бог даў беларусам любоў.

І ўсё ж маладому паэту трэба паглыбляць сваё мысленне і адточваць версіфікатарства (дарэчы, чаканай «медытацыі» вакол «чалавечай біялогіі», паколькі з філалогіяй у паэта ёсць шмат праблемаў, чамусьці не адбылося — шкада), бо анічога, апроч недаўменьня, ня могуць выклікаць у чытача падобныя «віршы»:

Падлога і столь, быццам хлеб,
паветра між імі, як масла,
Даруйце, што нехта заўчасна
пакой мой паклаў на стале.

Пабольш бы такой пераболенай ці хоць бы высьненай метафорыкі:

Мне кажуць: ты — грэх,
Прыгожая і сьвежая вопратка
Бруднага пералюбу.
Блуд —
Твая сутнасць...

— і можна будзе са спадзяваньнем на паэтычнае адкрыццё чакаць новай кніжкі А. Сьпіцына.

Яшчэ дарэшты ня высахла фарба на другой вершаванай кніжцы «На ўзьлёце малітвы» жыццёва-вобразнай палачанкі Надзеі Салодкай. Іншым разам слупянею: як гэта жанчыны — захавальніцы зямной гармоніі — ня могуць утаймаваць стыхію свайго ўнутранага сьвету?..

Не пытайся, як живу — канаю
У цішы спустошанага дня,
Нейкая аглухлая, нямая,
Хоць вакол уся мая радня.
А як дзень апусьціцца стамлёна

У сутоньне доўгае начы,
Мой радок апоўначы шалёна
Рыфмаваным болем закрычыць.

Зрэшты *засавечаны* час жыцця не паспрыяў нашай псіхалагічнай унармаванасці і асэнсаванню ўсіх мыслярскіх праяваў закрытай ад нас чалавечай супольнасці. Мы марынаваліся ў сваёй бочцы. Таму з «разняволенага» і па сутнасці ўжо ня нашага сёння гэтак адгукаем ся свайму «ўтравеламу» мінуламу:

Я дапяла да веры
Праз пустэчу і нуль,
Праз рыплівыя дзверы
Ў нікуды з ніадкуль.
Праз гаркоту і шорсткасць
Непралітай сьлязы.
Век, вірлівы і жорсткі,
Ў беспрасьвецьці азыз.
Укрыжована слова,
Выцек чырванью час.
На дрыготкіх кавёлах
Пахіснуся ня раз.

Для ўсіх чульлівых напісанае Н.Салодкай цікавае, паколькі лёсavaе. Толькі вось дзіву даешся — як нашыя лёсы падобныя! Якія ж яны, «вылепленыя нябоскаю кіруючай рукой», аднатыпныя і адналінейныя! Але калі з сэрца спакутаванага чалавека вырываюцца такія самасудныя словы:

Я — Ніхто! Я старая абноўка,
Спыхнелы, струхляўлены пень.
І нашто я спрабую ізноўку
Перайсці сваёй прышласці цень...

то адчуваеш і сваю ўласную нікчэмнасць пад боскім небам. Перафразуючы Біблію, можна сказаць так: вершы, як зямля, — няўвідныя і пустыя, а паэзія, як дух, — паўсюль лунае... Здаецца — і тут:

Ўсё збылося — поўнай чарай
Мне гаркоту піць
І на коле тым ганчарным
Вечнай глінай быць.

Каб ужо дайсьці, як маці казала, да *магуліны*, то прыпомню наастанку і збращувананыя самапальныя вершыкі Аляксея Тастова пад агульным назовам «Ціхія гукі» (што абсалютна не адпавядае зместу). Непісьменны і вельмі нехайны набор зрыфмаваных словаў. Як усё ж бракуе многім нашым паэтам мастацкай меры і самакрытычнасці. То хоць бы ўжо рэдактара «наймалі» ў такім безвыходным выпадку! А ўвогуле — не зашкодзіла б аўтару гадоў пару натуральнага пралетарскага лікбезу... Процьма палітыканства і вобмаль жыцця. Праўда, тое-сёе няблага было б прачытаць ад мікрафона на апазіцыйных мітынгх. Зрэшты і на гэтых не заўжды роўна абрэзаных старонках натыкнуўся я на пару вострых і столькіх ж ступленых радкоў. Вось відочна

вытырнутая аўтарская «нявытрымка» з вершыка з адпаведным назовам — «Позна»:

Усё далей, усё нястомней
 Ірвецца галава зь плячыма.
 І не хапае кісьляроду,
 Каб надышацца наапошак.

Ну і, як у кожнага магчымага вершаскладальніка, выпадковая, але западаючая ў душу і вока чытача, паэтычная ўдача. Зьнічка.

Разьбівала зімка белая
 Аб галовы перамерзлы лёд...
 Нас атручвала хваробамі,
 Ветрам з поўначы нам веючы
 Ды нарэшце йна спаткнулася
 Аб вясновую пралесачку.

А вы думалі! Аказваецца, і ў *саманальнай* кніжачцы пры жаданьні можна знайсці нешта, калі і не зусім сваё, то і не зусім чужое...

Слова за слова — і можна было б працягваць гэты агляд і далей, але бяда ў тым, што проста фізічна аднаму чалавеку нельга ахапіць усю неагляднасьць беларускага вершаваньня. Тым больш, што некаторыя зборнікі прыкладна гэтага ж часу выданьня рэцэнзаваліся мной у перыядычных выданьнях, іншыя ж — блізкія па форме і стылістыцы ды маюць падобнае з вышэй упомненымі зьмястоўнае нападзеньне... Адным словам, тыповыя. І яшчэ — сімвалічна, што ўсе гэтыя вершаваньня кніжкі, без выключэньня, былі выдадзеныя недзяржаўнымі выдавецтвамі за кошт саміх аўтараў альбо іх дабрадзейных спонсараў... Добры знак, аднак.

І — рэзюме напрыканцы.

На мой неабавязковы погляд, беларусы будуць пісаць свае вершы ажно да той пары, пакуль, у рэшце рэшт, не АДБУДУЦЦА і ня стануць САМАДАСТАТКОВЫМІ нацыяй, народам, дзяржавай... І толькі пасля ТАГО — са сьмехам і сьлязьмі на вачах — будуць перачытваць і падсумоўваць увесь — падрабязна зарыфмаваны беларускі час...

Але то ўжо будзем ня мы, а нашчадкі нашыя. Бо цяперашнія беларусы наўрад ці выжылі б у сумным і статычным часе дакладных лічбавых тэкстаў?..